

รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๔๙ กับแนวคิดประชาธิปไตย ในกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า*

ธงชัย แซ่เจี๋ย**

บทคัดย่อ

เหตุการณ์รัฐประหารที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้างแล้ว ยังส่งผลต่อการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าของกวีด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๓ ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังเหตุการณ์รัฐประหารดังกล่าว จากเหตุการณ์รัฐประหารที่เกิดขึ้น กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าได้นำเสนอแนวคิดประชาธิปไตย ๓ แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในประชาธิปไตย แนวคิดรัฐประหารทำลายประชาธิปไตย และแนวคิดรัฐประหารแสดงถึงความอ่อนแอของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย โดยนัยหนึ่งของแนวคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงทัศนคติเชิงลบที่มีต่อเหตุการณ์รัฐประหารดังกล่าว ส่วนอีกนัยหนึ่งก็อาจถือได้ว่าเป็นการเชิดชูความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยว่าเป็นระบอบการปกครองที่พึงปรารถนาด้วยในขณะเดียวกัน นอกจากนี้แนวคิดประชาธิปไตยจากเหตุการณ์รัฐประหารดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงปัญหาความไม่มั่งคั่งสภาพทางการเมืองการปกครอง อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดเหตุการณ์

* บทความนี้ปรับมาจากส่วนหนึ่งในวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนเรื่อง แนวคิดประชาธิปไตยในกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๓ โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิตยา แก้วคัลณา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

** มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รัฐประหารขึ้น ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของการเมืองภาคประชาชนซึ่งยังไม่สามารถก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยได้อย่างเต็มที่ หากความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองของระบอบประชาธิปไตยไทยยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง อนาคตของประชาธิปไตยไทยก็เลยยังคงย่ำอยู่ในวังวนของปัญหาเดิมๆ เจกเช่นที่เป็นมา

2006 Coup d'état and Concepts of Democracy in *Pan Waen Fa* Award-Winning Political Poetry

Thongchai Sae-chia

Abstract

Apart from impact on the wider Thai society, the 2006 coup d'état in Thailand, which happened on September 19, also affected the creative work of *Pan Waen Fa* Award-Winning Political Poetry of various poets, especially during 2007-2010. This poetry presented three views of democracy, which are standing firm believing in democracy, destroying democracy by coups d'état, and showing weakness of people in democracy. In one sense, these concepts revealed negative opinions about that coup d'état. In other sense, they might be supposed to praise significance of democracy, which is the most desirable system. Furthermore, the understanding of democracy from that coup d'état still showed instability of Thai politics, the most important cause of coup d'état, and also showed the weakness of Thai people-politics, which couldn't engage a democratic system as it should. Insofar as the instability of Thai democracy has still not significantly improved, the future of Thai politics will continue to encounter the same problems as in the past.

ความนำ

บริบทสังคมและความเคลื่อนไหวทางการเมืองไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเกิดความเปลี่ยนแปลงหลายประการขึ้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการที่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญฉบับประชามติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๕ กระทั่งกล่าวกันว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมโดยเบ่งบาน การที่รัฐบาลไทยสามารถชำระหนี้กองทุนการเงินระหว่างประเทศได้หมดในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ การบริหารประเทศครบ ๕ ปีของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งถือเป็นรัฐบาลแรก และยังชนะการเลือกตั้งครั้งต่อมาจึงได้จัดตั้งรัฐบาลต่อเป็นสมัยที่ ๒ การเปลี่ยนรัฐบาล ๔ ครั้งในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๖ เหตุการณ์การชุมนุมทางการเมืองที่ปรากฏโดยตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ - ๒๕๕๓ หรือแม้แต่สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่ปะทุขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดังที่ได้กล่าวไปนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมไทยและคนไทยอยู่ไม่น้อย

เหตุการณ์ที่ถือได้ว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สุดในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นก็คือเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๕๔ เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ “มีผลกระทบต่อระบอบประชาธิปไตยและการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งยังมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน” (กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๐, น.๘) “ผลกระทบ” ดังกล่าวนั้นมิเพียงเกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้นๆ หลังเหตุการณ์รัฐประหาร หากยังส่งผลต่อเนื่องหลายปี ไม่จะเป็นการชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต่อต้านรัฐประหารและผลพวงจากการทำรัฐประหาร รวมไปถึงการแถลงข้อเสนขอของคณะนิติราษฎร์เนื่องในโอกาส ๕ ปีรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔ กล่าวได้ว่าผลกระทบจากเหตุการณ์รัฐประหารนั้นยังคงส่งผลต่อเนื่องมาอยู่ปัจจุบัน ในวาระวาระกรรมนั้นก็ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รัฐประหารอยู่ไม่น้อย มีบทกวีหลายบทหลายสำนึกที่แสดงการต่อต้านการทำรัฐประหารดังกล่าว หนึ่งในนั้นก็คือ กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า

ความเป็นมาของกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า

กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า^{*} เริ่มดำเนินการประกวดในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยเป็นการขยายประเภทวรรณกรรมเพิ่มเติมจากเดิมที่ประกวดเฉพาะประเภทเรื่องสั้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เนื่องในวาระครบรอบ ๗๐ ปีของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย โดยความร่วมมือระหว่างรัฐสภากับสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยที่เห็นความสำคัญของวรรณกรรมการเมืองว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้เสรีภาพแสดงออกทางการเมือง โดยใช้ศิลปะในการเขียนถ่ายทอดความรู้สึกสะท้อนภาพการเมืองหรือจินตนาการถึงการเมืองที่ต้องการ นอกจากนี้จะเพิ่มการประกวดประเภทกวีนิพนธ์เข้าไปในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ แล้วยังแบ่งระดับการประกวดของผู้ที่ส่งผลงานเข้าประกวดเป็น ๒ ระดับ คือระดับนักเรียนนักศึกษา และระดับประชาชนทั่วไป จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งจัดประกวดขึ้นเป็นครั้งที่ ๔ ได้ลดการประกวดเหลือเพียงระดับเดียว คือระดับประชาชนทั่วไป และได้จัดประกวดเช่นนี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ในฐานะประธานอนุกรรมการตัดสินบทกวีการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี ๒๕๔๖ ได้กล่าวแสดงความเห็นว่า

บทกวีการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าของรัฐสภาก่อให้เกิดความน่าสนใจหลายประการ ประการแรกก็คือเป็นกิจกรรมแรกที่ทางรัฐสภาให้ความสำคัญด้านวรรณศิลป์ ประการต่อมาคือก่อให้เกิดการตื่นตัวในแวดวงวรรณกรรมโดยเฉพาะบทกวี ประการสุดท้ายแสดงถึงเจตจำนงอันมุ่งมั่นต่อการปลูกฝังจิตสำนึกประชาธิปไตยให้กับประชาชนอย่างหลากหลาย . . . นับว่าได้รับความสำเร็จพอสมควรจากจำนวนผู้ส่งผลงานเข้าประกวด และคุณภาพของสำนวนที่ได้รับรางวัล บทกวีนั้นต่างจากร้อยแก้วตรงที่มีมาตรฐานของรูปแบบเป็นสำคัญ ซึ่งจัดเป็นประเภทโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนนั้น ฉะนั้นมาตรการในการตัดสินจึงต้องใช้กรอบเกณฑ์เหล่านี้เป็นหลักในการพิจารณาอย่างสำคัญ จะเห็นได้ว่าสำนวนที่ได้รับรางวัลมีมาตรฐานด้านรูปแบบที่เป็นเยี่ยงอย่างได้ ส่วนเนื้อหา

* คำว่า “กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า” หมายถึง กวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลทั้งรางวัลชนะเลิศ รางวัลรองชนะเลิศ และรางวัลชมเชย จากการประกวดกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ซึ่งจัดประกวดโดยรัฐสภาร่วมกับสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย

พิจารณาจากการเปรียบเทียบในทุกสำนวนที่ส่งเข้าประกวด โดยให้น้ำหนักกับคุณค่าที่กระตุ้นจิตสำนึกเพื่อประชาธิปไตยเป็นสำคัญอันสอดคล้องกับรูปแบบที่นำเสนอ การประกวดเช่นนี้อาจมิได้หมายความว่า เป็นการประเมินคุณค่าของบทกวีนั้นๆ อาจแต่เป็นการส่งเสริมให้เกิดการแสดงผลออกซึ่งจิตสำนึกประชาธิปไตย

(เหนือคมพยัคฆ์, ๒๕๔๘, น.๑๔)

กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าเกิดจากการสร้างสรรค์ของกวีหลายคน ที่ส่งผลงานเข้าประกวดในแต่ละปี กวีนิพนธ์เหล่านี้มีลักษณะเนื้อหาพร้อมกันประการหนึ่งเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ดังคำกล่าวของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ที่ได้อ้างอิงไว้ตอนต้นความว่า “เนื้อหาพิจารณาจากการเปรียบเทียบในทุกสำนวนที่ส่งเข้าประกวด โดยให้น้ำหนักกับคุณค่าที่กระตุ้นจิตสำนึกเพื่อประชาธิปไตยเป็นสำคัญ” (เหนือคมพยัคฆ์, ๒๕๔๘, น.๑๔) กล่าวได้ว่า กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้ามีแนวคิดเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ร้อยเรียงให้กวีนิพนธ์เหล่านี้เชื่อมโยงกัน ทว่าการตีความคำว่า “ประชาธิปไตย” ของกวีแต่ละคนย่อมแตกต่างกันออกไปตามแต่ประสบการณ์และโลกทัศน์ของกวี อีกทั้งยังอาจแตกต่างกันไปตามบริบทสังคมที่แวดล้อมกวีแต่ละคนด้วย

รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๕๙: แนวคิดประชาธิปไตยและกลวิธีการนำเสนอที่ปรากฏในบทกวี

กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าที่สร้างสรรค์ขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๓ ในฐานะที่เป็นผลผลิตจากกวีที่อยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมไทย ในช่วงเวลาดังกล่าว ย่อมได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้ที่ปะทุขึ้นอีกครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ การบริหารบ้านเมืองของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร การเปลี่ยนผ่านรัฐบาลหลายครั้ง การชุมนุมของผู้ที่มีความคิดเห็นทางการเมืองกลุ่มต่างๆ กระทั่งเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี พ.ศ. ๒๕๕๓

เหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาของการประกวด กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้านั้นก็ส่งผลต่อการสร้างสรรค์บทกวีด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๐-

๒๕๕๓ ซึ่งเป็นกวีนิพนธ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นในช่วงเวลาหลังจากเหตุการณ์รัฐประหารดังกล่าว กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าในช่วงนี้ได้นำเสนอแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์รัฐประหารที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นไว้ ทั้งที่นำเสนอเป็นแนวคิดสำคัญเพียงประการเดียวของบทกวี และนำเสนอร่วมกับแนวคิดอื่น ๆ ภายในบทกวีเดียวกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. แนวคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในประชาธิปไตย

แนวคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในประชาธิปไตยเป็นแนวคิดที่มุ่งนำเสนอให้เห็นถึงเจตจำนงอันแน่วแน่ที่มีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย แม้จะมีเหตุการณ์รัฐประหารเกิดขึ้น แต่กระนั้นการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ยังเป็นเป้าหมายสำคัญที่ปรารถนาจะไปให้ถึง บทกวีในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๓ ที่นำเสนอแนวคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในประชาธิปไตยมี ๒ บท ได้แก่ “ปรัชญาของยาย” และ “เปลวเทียนแห่งแผ่นดิน” ดังในบทกวี “ปรัชญาของยาย” ความเป็น

เรื่องกรบ้าน การเมือง เรื่องของเรา
ถึงจะเบื่อ ก็อย่าบ่น อดทนไป
เหมือนกับดุง กล้วยแขก ที่พิบขาย
หนังสือพิมพ์ ซ้อนแผ่น แล้วพิบเอา
ยายพิบดุง กล้วยแขก แต่แรกเริ่ม
ด้วยความรัก ยักย้าย จุดหมายตน
เจ็ดสิบห้า ปีผ่าน ก็นานอยู่
แต่เมื่อล้ม ก็มีลูก ทุกตอนเวียน
อันประชาธิปไตย เรื่องใกล้ตัว
เรื่องของเรา เข้าร่วม สวมสิทธิ์ชู

ถ้าบ่นเบื่อ หูเบา เขาหลอกได้
เพื่อประชาธิปไตย เพื่อไทยเรา
สองมือยาย ป้ายขาด กระดาษเข้า
ด้วยสองมือ ลั่นเทา แต่อดทน
ทำเช่นเดิม ด้วยหัวใจ ไม่สับสน
และเกิดผล งานเพิ่ม เพราะใจเพียร
ยายก็รู้ ล้มลุก คลุกคลานเปลี่ยน
และก็รู้ บทเรียน ให้เรียนรู้
อย่าไปเกลียด อย่าไปกลัว มัวอดสู
สิทธิ์ของเรา เข้ารู้ เพื่อสิทธิ์เรา

(นายทิวา, ๒๕๕๑, น.๒๑๑-๒๑๒)

บทกวีข้างต้นกล่าวถึง “ยาย” ที่พูดกับ “หลาน” ถึงเรื่องการเมืองระบอบประชาธิปไตยโดยเปรียบเทียบกับกรพิบดุงกล้วยแขกขายเพื่อเลี้ยงชีวิต การพิบดุงกล้วยแขกนั้นต้องทำด้วยใจรักและอดทน เช่นเดียวกับระบอบประชาธิปไตยที่มีมากกว่าเจ็ดสิบห้าปี แม้จะมีการ “ล้มลุก” ไปบ้าง แต่ทุกครั้งที่ “ล้ม” แล้ว “ลุก” ก็จะเป็น “บทเรียน ให้เรียนรู้” สำหรับทุกๆ คน ประชาธิปไตยนั้นเป็น “เรื่องใกล้ตัว” ที่ทุกคน

ควรให้ความสนใจ เพราะเป็น “เรื่องของเรา” เป็น “สิทธิ์ของเรา” ทุกคนควรจะต่อสู้เพื่อให้ได้ “สิทธิ์เรา” นั้นคืนมา จะเห็นว่ากวีที่อุปมานิทัศน์^๒ เรื่องยายที่พันดุกกล้วยแขกด้วยใจรัก โดยเปรียบเทียบกับ การยึดมั่นในระบบประชาธิปไตยด้วยใจที่แน่วแน่มั่นคงของประชาชน เพื่อนำเสนอแนวคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในระบบประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีการ “ล้ม” ก็ตาม การ “ล้ม” ที่กล่าวไว้ในบทกวีนี้สื่อถึงการทำรัฐประหารที่เป็นอุปสรรคขัดขวางมิให้เกิดระบบประชาธิปไตย แม้จะไม่ระบุวันเวลาแน่ชัด แต่หากพิจารณาจากปีที่กวีสร้างสรรค์กวีนิพนธ์บทนี้ขึ้นก็คือปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจากเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๔๙ สามารถอนุมานได้ว่ากวีนำเหตุการณ์ดังกล่าวมากล่าวถึงในบทกวีนี้ กล่าวได้ว่ากวีนิพนธ์ข้างต้นนี้ใช้อุปมานิทัศน์เป็นกลวิธีทางภาษาเพื่อนำเสนอแนวคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในประชาธิปไตยเป็นสำคัญ แม้ว่าจะมีเหตุการณ์รัฐประหารที่ทำให้ประชาธิปไตยต้อง “ล้ม” ไปอีกครั้งก็ตาม

ในบทกวี “เปลวเทียนแห่งแผ่นดิน” ก็ได้แสดงแนวคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในประชาธิปไตยไว้ด้วยเช่นกัน ดังความว่า

บางคราวคลุกเลือดเนื้อจุดเชื้อแสง
กระสุนชั่วเผด็จการอันปดร้าย
ยิ่งกดดันยิ่งฝันใฝ่ให้ชาติช่วง
ยิ่งปิดหูปิดตาจะท้าวตรง
วีรร้อยร้อยพันร่างยังเจ็บลึก
เอาประชาธิปไตยได้กลับคืน

ไปตกแต่งวิญญาณตระการหา
กบฏร้ายกระต๊อบเทียนเวียนล้มลง
ยิ่งแหงนหงส์เฝ้าภาพอาบแสงส่ง
ไม่ขลาดเขลาเมาหลงกลดงปืน
พานแว่นฟ้าดวพล้นกล้านึกตื่น
ให้หยัดยืนอยู่คู่ฟ้าประชาชน

(ภูวดล ภูภัทรโยธิน, ๒๕๕๑, น.๒๑๕-๒๑๖)

บทกวีข้างต้นนี้กล่าวถึง “กระสุนชั่วเผด็จการ” ที่เป็น “กบฏร้าย” อันสื่อถึงเหตุการณ์รัฐประหาร หากพิจารณาจากปีที่กวีสร้างสรรค์กวีนิพนธ์บทนี้ขึ้นก็คือปี

^๒ อุปมานิทัศน์ หมายถึง เรื่องที่แต่งเป็นร้อยแก้วหรือบทร้อยกรอง มีความหมายเป็น ๒ นัย ความหมายแรกเป็นความหมายพื้นผิว ความหมายที่สองเป็นความหมายลึก ความหมายที่สองนี้อาจเกี่ยวกับศีลธรรม ศาสนา การเมือง สังคม หรือการเสียดสี ตัวละครของอุปมานิทัศน์อาจเป็นนามธรรมที่นำมาสร้างขึ้นเป็นบุคคล (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๕, น.๑๐-๑๑)

พ.ศ. ๒๕๕๐ จะเห็นได้ว่ากวีกล่าวถึงเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๔๙ ที่เกิดขึ้นก่อนหน้าเวลาที่กวีส่งบทกวีนี้เข้าประกวดมีนาน เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ทั้ง “ยิ่งกดดัน” และ “ยิ่งปิดหูปิดตา” ประชาชนหรือ “เทียน” แต่กระนั้นก็กลับทำให้ “ยิ่งฝันใฝ่” และ “ยิ่งแหงนหวง” สิทธิและเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น โดยมี “พานแว่นฟ้า” อันเป็นสัญลักษณ์ถึงการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภาของไทย เป็นเครื่องเตือนใจให้คิดถึงการปกครองที่ปรารถนา กวีใช้การเล่นคำ^๑ ว่า “ยิ่ง” เพื่อสื่อให้เห็นแรงกดดันที่ได้รับจากเหตุการณ์รัฐประหารว่ายิ่งมีมากเท่าไรก็ยิ่งทำให้ยืนหยัดต่อระบอบประชาธิปไตยมากขึ้นเท่านั้น กล่าวได้ว่ากวีใช้การเล่นคำเป็นกลวิธีเพื่อนำเสนอแนวความคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในประชาธิปไตยโดยกล่าวถึงเหตุการณ์รัฐประหารที่เกิดขึ้นว่าจะจะเป็นเครื่องช่วยให้คนวิไลหาประชาธิปไตยและเรียกร้องให้ “ได้กลับคืน” เป็นอำนาจในการปกครองของประชาชนในสังคมมากขึ้น

๒. แนวคิดรัฐประหารทำลายประชาธิปไตย

แนวคิดรัฐประหารทำลายประชาธิปไตยเป็นแนวคิดที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์รัฐประหารที่เกิดขึ้น โดยกล่าวในเชิงลบว่าเหตุการณ์รัฐประหารนั้นทำลายความเป็นประชาธิปไตยที่มีอยู่ในสังคมลงไป บทกวีในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๓ ที่นำเสนอแนวคิดรัฐประหารทำลายประชาธิปไตยมี ๒ บท ได้แก่ “วีรกรรมซึ่งไม่มีวีรชน” และ “ประชาธิปไตยตั้งไข่ล้ม” ดังในบทกวี “วีรกรรมซึ่งไม่มีวีรชน” ความว่า

ความคิดเขาแตกต่างอย่างแน่แท้	มันคือความย่ำแย่ที่สุดฝัน
กับอำนาจเผด็จการที่หวนคืน	มาพังครืนประชาธิปไตย
อันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าตลอด	แต่รักษาไว้ไม่รอดอย่างไรได้
ต้องทหารย่ำยีทุกทีไป	ถึงเมื่อไรจะมันคงลงลึกที

^๑ การเล่นคำเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการแต่งหนังสือด้วยวิธีการใช้อักษร คำ วลี หรือข้อความที่เป็นพิเศษนอกเหนือออกไปจากที่กำหนดไว้ตามกฎเกณฑ์ เพื่อหวังผลในทางวรรณศิลป์ ทำให้เกิดเสียงประกอบและจังหวะลีลาที่ช่วยให้ไพเราะยิ่งขึ้น และทำให้มีความหมายที่ประทับใจยิ่งขึ้น การเล่นคำเป็นองค์ประกอบสำคัญของกวีโวหารในฐานะที่สร้างแง่มุมให้แก่บทประพันธ์ และยังจัดเป็นองค์การของบทกวีนิพนธ์ทั้งทางเสียงและความหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒, น.๗๑-๗๒)

เกิดวิกฤตการเมืองเรื่องเก้าเก้า
หาหนทางแก้ไขกันไม่มี

ประเทศชาติก็ร้อนรุ่มไปทุกที
ก็จบที่รัฐประหารประจานตน
(เสกสรรค์ โรจนเมธากุล, ๒๕๕๑, น.๒๒๑)

บทกวีนี้กล่าวถึง “อำนาจเผด็จการที่หวนคืน” อันสื่อถึงการทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ซึ่งเป็นการทำการรัฐประหารอีกครั้งหนึ่งบนแผ่นดินไทย และ “มาฟังครินประชาธิปไตย” อันถือได้ว่าเป็น “สิ่งทรงคุณค่า” กล่าวคือ เหตุการณ์รัฐประหารดังกล่าวทำให้ประเทศไทยหมดความเป็นประชาธิปไตยลงไป กวีกล่าวว่า เหตุการณ์รัฐประหารในครั้งนี้คล้ายกับเหตุการณ์ในอดีตที่เมื่อไม่สามารถแก้ไขวิกฤตทางการเมืองได้ก็ต้องจบลงด้วยการที่ทหารออกมาทำการรัฐประหารเสมือนเป็นการ “ประจานตน” ว่าระบอบประชาธิปไตยของไทยนั้นยังไม่มีความมั่นคงเพียงพอกระทั่ง กวีตั้งคำถามว่า “ถึงเมื่อไรจะมั่นคงลงสักที” จะเห็นได้ว่ากวีมุ่งนำเสนอแนวคิดรัฐประหารทำลายประชาธิปไตยผ่านบทกวีดังกล่าว ในด้านกลวิธีจะเห็นว่ากวีใช้คำศัพท์แสดงการกระทำ ๒ คำ ได้แก่คำว่า “ฟัง” ในบาทที่ว่า “กับอำนาจเผด็จการที่หวนคืน มาฟังครินประชาธิปไตย” และคำว่า “ย่ำยี” ในวรรคที่ว่า “ต้องทหารย่ำยีทุกทีไป” คำว่า “ฟัง” หมายถึงหลายหรือทำให้หลาย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖, น.๗๗๙) ส่วนคำว่า “ย่ำยี” หมายถึง เบียดเบียน บีบคั้น ข่มเหง หรือบดขยี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖, น.๙๐๕) ทั้งสองคำนี้แสดงให้เห็นถึงการกระทำของ “รัฐประหาร” ที่มีต่อ “ประชาธิปไตย” ทั้งยังสะท้อนถึงความคิดของกวีว่า “รัฐประหาร” อันหมายถึงรัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นเครื่องทำลายประชาธิปไตยลงจนสิ้น

นอกจากนี้ ในบทกวี “ประชาธิปไตยตั้งไข่ล้ม” ก็ได้แสดงแนวคิดรัฐประหารทำลายประชาธิปไตยไว้ด้วย ดังความว่า

รัฐประหารผลาญประชาธิปไตย

ผู้เป็นใหญ่เผด็จการสถานเดียว

(แจ้ง วัชรภมม, ๒๕๕๓, น.๑๙๖)

กวีนิพนธ์ข้างต้นกล่าวถึง “รัฐประหาร” ซึ่งหากพิจารณาจากปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ที่กวีสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ชิ้นนี้ขึ้นสามารถกล่าวได้ว่ากวีหมายความว่าเหตุการณ์รัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ที่เกิดขึ้นไม่กี่ปีก่อนหน้านั้น โดยกล่าวว่าเหตุการณ์ในครั้งนั้นเป็น

ตัวการสำคัญที่ “ผลาญ” หรือทำลายความเป็นประชาธิปไตยลงไป เนื่องมาจาก “ผู้เป็นใหญ่” หรือผู้ก่อการรัฐประหารที่มุ่ง “เผด็จการสถานเดียว” จะเห็นได้ว่ากวีได้นำเสนอแนวคิดรัฐประหารทำลายประชาธิปไตยไว้ในคำประพันธ์ข้างต้นอย่างชัดเจน ในด้านกลวิธีทางภาษาที่กวีใช้จะเห็นได้ว่ากวีใช้คำศัพท์แสดงการกระทำว่า “ผลาญ” ในวรรคที่ว่า “รัฐประหารผลาญประชาธิปไตย” คำว่า “ผลาญ” นั้นหมายถึง “ทำลายให้หมดสิ้นไป” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖, น.๗๒๗) เป็นการแสดงให้เห็นว่า “ประชาธิปไตย” ที่มีอยู่ในสังคมนั้นถูกทำลายลงไปด้วย “รัฐประหาร” ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ อาจกล่าวได้ว่าการที่กวีใช้คำศัพท์แสดงการกระทำดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความคิดของกวีที่มองว่า “รัฐประหาร” มีสถานะเป็น “ผู้ทำลาย” ที่ปรากฏตัวอยู่ในสังคมไทย

๓. แนวคิดรัฐประหารแสดงถึงความอ่อนแอของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

แนวคิดรัฐประหารแสดงถึงความอ่อนแอของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยเป็นแนวคิดที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์ความอ่อนแอของประชาชนที่ปล่อยให้เกิดการทำการรัฐประหารขึ้น ทั้ง ๆ ที่การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองของประชาชน บทกวีในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๓ ที่นำเสนอแนวคิดรัฐประหารแสดงถึงความอ่อนแอของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยมี ๑ บท คือ บทกวี “วีรกรรมซึ่งไม่มีวีรชน” ดังความว่า

เขาขับแท็กซี่ชนรถถัง
ผู้ปลายนินตีดไว้ดอกไม้นาน
เขามีความคิดใดในใจเขา
วันพุธที่ยี่สิบกันยายน

.....
ว่าสิ้นไร้ความสามารถจะมั่งมัน
ไอ้อ่อนแอหนักหนาประชาชน
เขาจึงเจ็บใจประเทศด้วยเหตุนี้
กลับต้อนรับผู้ถือปืนอย่างชื่นใจ

เขาผิตหวังกับคณะรัฐประหาร
ผู้มาทะลุผ่านความมืดมน
ก็วันนั้นยามเช้าตามท้องถนน
ประชาชนต้อนรับกระบอกปืน

.....
ใช้วิถีระบอบนั้นให้ได้ผล
จึงอำนาจแต่ละคนถูกปล้นไป
แล้วดูเถิดประชาธิปไตย
ราววีรบุรุษใดได้กลับมา

(เสกสรรค์ ภู่พานเมธากุล, ๒๕๕๑, น.๒๒๑)

บทกวีข้างต้นวรรคที่ว่า “เขาขับแท็กซี่ชนรถถัง” อ้างถึง^๔ เหตุการณ์ที่ “นวมทอง ไพรวัลย์” อดีตพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย บางกรวย ขับรถแท็กซี่ที่ โดยตัวรุ่นโครล่า สีม่วง ทะเบียน ทน ๓๔๕ กรุงเทพฯ ของบริษัทสหกรณ์แหลมทองแท็กซี่ จำกัด พุ่งเข้าชนรถถังที่จอดรักษาการณ์บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า โดยอ้างว่าเพื่อประท้วงคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (“ประท้วง,” ๒๕๔๙, น.๑) เพื่อแสดงว่าต่อต้านการทำรัฐประหารที่ “ประชาชนต้อนรับกระบอกปืน” เนื่องมาจากการทำรัฐประหารที่เกิดขึ้นนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอของประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย และไม่สามารถรักษาระบอบการปกครองของตนไว้ได้ กลับยอมให้อำนาจของตนถูกปล้นไปได้โดยง่าย ยิ่งไปกว่านั้นประชาชน “กลับต้อนรับผู้ถือปืนอย่างชื่นใจ” กล่าวคือประชาชนไม่รู้สึกสับสนกับการทำรัฐประหารที่เกิดขึ้น กลับรู้สึกเป็นเรื่องน่ายินดีที่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว และพากันให้การต้อนรับ “ผู้ถือปืน” ซึ่งเป็นภาพแทนผู้ทำรัฐประหารราวกับกำลังต้อนรับวีรบุรุษที่กลับมาจากสมรภูมิสงคราม นอกจากนี้คำประพันธ์ที่ว่า “วันพุธที่ยี่สิบกันยายน ประชาชนต้อนรับกระบอกปืน” นั้นกวียังอ้างถึงเหตุการณ์ที่ประชาชนมอบดอกกุหลาบให้กำลังใจกับทหารที่ตรึงกำลังอยู่บริเวณหน้ากองพลทหารม้าที่ ๒ สนามเป้า ถนนพหลโยธิน ภายหลังจากคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขได้เข้ายึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ (“กำลังใจ,” ๒๕๔๙, น.๑) จะเห็นได้ว่ากวีได้ใช้การอ้างถึงเหตุการณ์จริงเป็นกลวิธีสำคัญเพื่อนำเสนอแนวคิดรัฐประหารแสดงถึงความอ่อนแอของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

^๔ การอ้างถึง (allusion) คือ การกล่าวถึงเรื่องอื่นนอกเรื่องที่เขาเขียน เช่น กล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่น ๆ เป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน เพื่อขยายงานเขียนวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลาย หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนัก หรือให้น่าสนใจประทับใจยิ่งขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕, น.๑๓-๑๔)

รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๕๙: นัยแห่งความหมายจากกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า

แนวคิดประชาธิปไตยที่มีต่อเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๕๙ ดังที่กล่าวไปข้างต้นว่ามีอยู่ ๓ แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในประชาธิปไตย แนวคิดรัฐประหารทำลายประชาธิปไตย และแนวคิดรัฐประหารแสดงถึงความอ่อนแอของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยนั้น โดยนัยหนึ่งของแนวคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงทัศนคติเชิงลบที่มีต่อเหตุการณ์รัฐประหารดังกล่าว ส่วนอีกนัยหนึ่งก็อาจถือได้ว่าเป็นการเชิดชูความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยว่ายังเป็นระบอบการปกครองที่พึงปรารถนาด้วยในขณะเดียวกัน

อย่างไรก็ดี แนวคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงปัญหาสำคัญสำหรับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว นั่นก็คือปัญหาความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองการปกครอง อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดเหตุการณ์รัฐประหารขึ้น ปัญหานี้นอกจากจะส่งผลกระทบต่อประชาชนในสังคมแล้ว ยังส่งผลให้กวีสร้างสรรค์กวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าและนำเสนอแนวคิดประชาธิปไตยผ่านบทกวีดังกล่าวอย่างสัมพันธ์กับบริบทสังคมดังที่กล่าวไปด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น นอกจากปัญหาความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองจะสะท้อนผ่านเหตุการณ์รัฐประหารที่เกิดขึ้นแล้ว ในอีกมิติหนึ่งยังแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของการเมืองภาคประชาชนซึ่งยังไม่สามารถก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยได้อย่างเต็มที่ ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยอยู่ในสภาพ “กะปลกกะเปื้อน” สามารถเกิดเหตุการณ์รัฐประหารขึ้นได้โดยไม่คาดฝัน ทั้งยังไม่อาจหาทางออกที่แน่ชัดได้ในระยะยาว และหากความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองของระบอบประชาธิปไตยไทยยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง อนาคตของประชาธิปไตยไทยก็ยังคงย่ำอยู่ในวังวนของปัญหาเดิม ๆ เลกเช่นที่เป็นมา

ความส้งท้าย

เหตุการณ์รัฐประหารที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้างแล้ว ยังส่งผลต่อการสร้างสรรค์วินิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าของกวีด้วย จากการศึกษาแนวคิดประชาธิปไตยในกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าโดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์กับเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๕๕ ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้ามีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างแนบแน่น โดยนำเสนอแนวคิดต่อเหตุการณ์ดังกล่าว ๓ แนวคิดได้แก่ แนวคิดการยึดมั่นและยืนหยัดในประชาธิปไตย แนวคิดรัฐประหารทำลายประชาธิปไตย และแนวคิดรัฐประหารแสดงถึงความอ่อนแอของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย แนวคิดเหล่านี้โดยนัยหนึ่งแล้วคือปฏิกิริยาของคนจำนวนหนึ่งที่มีต่อเหตุการณ์รัฐประหารในสังคมที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยของไทยในช่วงที่ผ่านมา แต่อีกนัยหนึ่งก็เป็นการยืนยันถึงปัญหาของระบอบประชาธิปไตยไทยที่ยังคงมีอยู่จริง หากปัญหาดังกล่าวนี้อยู่ไม่ได้รับการแก้ไข การพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยก็คงมีอาจเกิดขึ้นได้เป็นแน่

บรรณานุกรม

- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักประชาสัมพันธ์, กลุ่มงานผลิตเอกสาร. (๒๕๕๐). *การรัฐประหารในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักการพิมพ์.
- กำลังใจ. (๒๑ กันยายน ๒๕๔๙). *มติชน*, น.๑.
- แจ้ง วัชรกมล. (๒๕๕๓). ประชาธิปไตยดังไข่ม่ม. ใน *ครอบครัวของผม (ในสังคมสองสี) รวมวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ครั้งที่ ๙*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักประชาสัมพันธ์, กลุ่มงานเผยแพร่ประชาธิปไตยและกิจกรรมสภาผู้แทนราษฎร.
- นายทิวา. (๒๕๕๑). ปรัชญาของยาย. ใน *เราติดอยู่ในแนวรบเสียแล้ว แม่ฉัน รวมวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ครั้งที่ ๖*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักประชาสัมพันธ์, กลุ่มงานเผยแพร่ประชาธิปไตยและกิจกรรมสภาผู้แทนราษฎร.
- ประท้วง. (๑ ตุลาคม ๒๕๔๙). *มติชน*, น.๑.
- ภูวดล ภูภัทรโยธิน. (๒๕๕๑). เปลวเทียนแห่งแผ่นดิน. ใน *เราติดอยู่ในแนวรบเสียแล้ว แม่ฉัน รวมวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ครั้งที่ ๖*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักประชาสัมพันธ์, กลุ่มงานเผยแพร่ประชาธิปไตยและกิจกรรมสภาผู้แทนราษฎร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๕). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๖). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๒). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- เสกสรร โจนเมธากุล. (๒๕๕๑). วีรกรรมซึ่งไม่มีวีรชน. ใน *เราติดอยู่ในแนวรบเสียแล้ว แม่ฉัน รวมวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ครั้งที่ ๖*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักประชาสัมพันธ์, กลุ่มงานเผยแพร่ประชาธิปไตยและกิจกรรมสภาผู้แทนราษฎร.
- เหนือคมพยัคฆ์. (๒๕๔๘). กรุงเทพมหานคร: วลีศรีเอช.